

Sonja Kivelä

**KIRJAN TAITTAMINEN JA VISUAALISEN ILMEEN
SUUNNITTELU**

Esimerkkinä omaelämäkerta

Opinnäytetyö

KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU

Mediatekniikka

Helmikuu 2011

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Ylivieska	Aika Huhtikuu 2011	Tekijä/tekijät Sonja Kivelä
Koulutusohjelma Mediatekniikka		
Työn nimi Kirjan taittaminen ja visuaalisen ilmeen suunnittelu Esimerkkinä omaelämäkerta		
Työn ohjaaja fil. lis. Tuija Tolonen		Sivumäärä 26
Työelämäohjaaja Jouni Harjuhahto		
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kertoa omaelämäkerran työprosesseista analysoiden jokaista siinä tehtyä typografista, visuaalista ja sommitelmallista ratkaisua. Työssä käydään lävitse kohderyhmän tarpeet ja toimeksiannon tavoitteet. Kirjan kohderyhmä on pieni, ja kirjaa on painettu 300 kappaletta, joten sisältö valittiin kirjaan vastaamaan tämän kohderyhmän odotuksia. Kirjasta pyrittiin tekemään nimenomaan ostaja- ja lukijakuntaa palveleva miellyttävä kokonaisuus.</p> <p>Työn pääpaino oli taiton suunnittelu visuaalisesti miellyttäväksi sekä luettavuudeltaan hyväksi. Taitosta tehtiin maanläheinen ja rauhallinen, mikä tekee kirjasta helposti lähestyttävän. Typografialla luotiin taittoon vaihtelevuutta. Luettavuutta edistettiin perinteisellä paperikoolla, typografisilla valinnoilla sekä kuvien ja tekstin rytmityksellä.</p> <p>Kirjan sisältö on pääosin kirjoittajan itsensä suunnittelema ja tuottama. Tekstien maailmoissa liikutaan aina henkilö- ja paikallishistoriasta lyhyihin kertomuksiin. Kuvitus koostuu suurimmaksi osaksi käsitellyistä valokuvista, mutta mukana on myös piirroksia, kuten etukannen kuvituksessa.</p> <p>Työn lopputuloksena syntyi 136-sivuinen teos, jonka sisältö on jaettu kuuteen pääkappaleeseen tekstien tunnemaailmojen mukaisesti. Projektissa onnistuttiin täyttämään sille asetetut tavoitteet ja työn tilaaja oli tyytyväinen lopputulokseen.</p>		
Asiasanat julkaisun suunnittelu, kuvankäsittely, kuvitus, luettavuus, taittaminen, typografia, visuaalisuus, värit		

ABSTRACT

CENTRAL OSTROBOTHNIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES Ylivieska	Date April 2011	Author Sonja Kivelä
Degree programme Media Technology		
Name of thesis Designing a layout and visual appearance Case: An autobiography		
Instructor Lic. Phil. Tuija Tolonen		Pages 26
Supervisor Jouni Harjuhahto		
<p>The objective of this thesis was to examine the work process of designing an autobiography by analyzing the typographic and visual design solutions in it. The thesis researched the needs of the target group and the objectives of the commissioned assignment. The target group of the book is narrow and the print run is three hundred copies, so the content was chosen to please the buyers and readers.</p> <p>The main focus of the thesis was on planning a visually pleasant and readable book. The design is down-to-earth and peaceful which makes the book easily approachable. The typography brings variety in the design. To improve the readability a standard paper size was used, typography was selected carefully and the harmony of illustration was planned.</p> <p>The content of the book was planned and created mostly by the writer. The texts of the book range from personal and local history to short stories. The illustration consists of enhanced photographs but there are also some drawings included for example on the front cover.</p> <p>The thesis resulted in a 136 page publication including six main chapters. Each chapter has its own and different atmosphere. The project proved to be successful and the customer was satisfied with the results.</p>		
Key words colours, design, graphics, images, layout, readability, typography, visuality		

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ ABSTRACT

1 JOHDANTO	1
2 TYÖN TAUSTAT	
2.1 Omaelämäkerran määrittely	2
2.2 Totetuksen lähtökohdat	3
2.3 Kohderyhmä	3
2.4 Työn tekniset ja laadulliset tavoitteet	4
3 PROJEKTIN KÄYNNISTYS	5
2.1 Julkaisun suunnittelun toimeksianto	6
2.2 Aikataulu	6
2.3 Sisällön valmistelu	7
4 JULKAISUN ULKOASUSUUNNITTELU	8
4.1 Julkaisun yleinen ulkoasu	8
4.2 Taiton suunnittelu	8
4.3 Typografian valinta	9
4.4 Kuvien digitalisointi	11
4.5 Kuvankäsittely	11
4.6 Kansisuunnittelu	13
4.7 Kuvitus ja kuvien valinta	15
4.8 Värimaailma	16
5 LUETTAVUUDEN PARANTAMINEN	19
5.1 Lukeminen viestintämuotona	19
5.2 Lukijan valmiudet	20
5.3 Kielen ominaisuudet	21
5.4 Taitto luettavuuden apuna	22
6 JULKAISUN PAINAMINEN	23
5.1 Painotyöstä sopiminen	23
5.2 Julkaisun tekniset ominaisuudet	23
7 TULOKSET JA POHDINTA	25
LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena oli suunnitella ja toteuttaa Jouko Kivelän omaelämäkerta kirjan muodossa. Tavoitteena oli aineiston kerääminen ja kokoaminen toimivaksi kokonaisuudeksi sekä ulkoasun suunnittelu ja toteutus julkaisuvalmiiksi teokseksi.

Julkaisun tilasi Jouni Harjuhahto, kirjoittajan sukulainen, joka toivoi monikymmenvuotisen uran erityisesti urheilun ja julkishallinnon parissa säilytettävän mustaa valkoisella myöhemmille sukupolville.

Kyseessä on 300 kappaleen omakustanne, ja aikatauluksi sovittiin keväällä 2010, että julkaisu valmistuu ja menee painoon juhannukseen mennessä. Aikataulu kuitenkin venyi painotalon puolelta, vaikka aineistot toimitettiin hyvissä ajoin paikan päälle. Suunnittelua ja toteutusta varten tilaaja asetti toiveeksi ja samalla tavoitteeksi asiallisen, mutta visuaalisesti miellyttävän julkaisun toteuttamisen. Aineiston valmistelu oli ensimmäisiä työvaiheitani, ja se piti sisällään muun muassa taittopohjan valmistelun ja kuvankäsittelyn.

Tavoitteenani on tutkia kirjan taittoprosessia sekä arvioida visuaalisuuteen että luettavuuteen vaikuttavia seikkoja sekä sitä, kuinka ne vaikuttivat lopputulokseen. Kirjan taittaminen on laaja aihe jo sellaisenaan, joten en käsittele painoprosessiin liittyviä toimenpiteitä, kuten painomenetelmiä sen tarkemmin, koska ne olivat ennalta määrättyjä enkä päässyt niihin siten vaikuttamaan. Tehtäväni taittajana oli suunnitella ja toteuttaa materiaalin sommitteleminen taittopohjalle sekä visuaalisten elementtien valitseminen. Taiton suunnitteluun liittyy läheisesti myös typografian valinta, jonka tärkeys kasvaa suhteessa sivujen määrään. Taiton lisäksi huomiota on kiinnitettävä myös luettavuuteen, jota voidaan parantaa erilaisilla visuaalisilla keinoilla.

Luvussa kaksi lävitse käydään työn taustat, kuten omaelämäkerran määrittely, tavoitteet sekä kohderyhmä. Luvussa kolme käsitellään kirjaprojektin käynnistykseen liittyvät seikat, kuten toimeksianto ja aikataulu. Luku neljä sisältää julkaisun ulkoasusuunnittelun sommittelusta aina yksityiskohtiin, kuten typografiaan. Viidennessä luvussa käsitellään keinoja luettavuuden parantamiseksi. Kuudes luku sisältää painotekniset asiat sitä myöten, kun ne vaikuttivat omaan työpanokseeni.

2 TYÖN TAUSTAT

2.1 Omaelämäkerran määrittely

Omaelämäkerta on yksi kirjallisuuden yksinkertaisimmista ja yleisimmistä muodoista, mutta silti se on vaikeasti määriteltävissä. Nimitys omaelämäkerta eli autobiografia tulee suoraan kreikankielen sanoista *autos*, *bios* ja *graphie*, jotka tarkoittavat itseä, elämää, ja kirjoitusta. Omaelämäkerrasta ilmenee siis kirjoittajan minuus ja hänen elämänsä. Tästä johdetaan suoraan ajatus, että omaelämäkerta on minuuden ja elämän kirjoitusta edelleen omaelämäkerran julkaisunkin jälkeen. (Olney 1980.)

Kaikista omaelämäkerroiksi nimetyistä julkaisuista ei ole kuitenkaan helppo kertoa, ovatko ne ensijaisesti omaelämäkertoja vai fiktiivisiä romaaneja. Kuten muissakin teoksissa, kirjoittaja usein sekoittaa omien mielihalujensa mukaan erilaisia tyyliälajeja suuremman kohderyhmän huomion kiinnittämiseksi tai omien henkilökohtaisten mieltymystensä vuoksi.

Omaelämäkerta on kuitenkin pääasiallisesti länsimainen ilmiö, ja sen voidaan katsoa myös olevan osana kristilliseen kulttuuriin kuuluvaan ripittäytymis- eli tunnustusperiaatteessa. Tätä puoltaa myös Michel Foucault sanoessaan ihmisen olevan tunnustuksia tekevä eläin (Foucault 1984). Tällaista ripittäytymistä on esiintynyt kautta aikojen erityisesti julkisuudenhenkilöiden keskuudessa jo pelkästään siitä syystä, että valtaosa kansasta on kiinnostunut tietämään, mitä kulissien takana tapahtuu, sillä loistokkuudensa takana myös tähdet ovat tavallisia ihmisiä, joilla on ala- ja ylämäkensä.

Omaelämäkerran määrittelyn eräs ongelma on myös, se että katsotaanko sen kuuluvaksi osaksi kirjallisuutta, taidetta vai peräti historiaa. Eroa varsinkin kirjallisuuden ja historian välille voidaan tehdä, kun arvoidaan julkaisun totuuspohjaa: kirjallisuus mielletään fiktioksi ja historia faktaksi. Toisaalta fiktiokin jäsentyy usein lukijassa viittaamaan tekstin ulkopuoliseen elämään (vrt. eläytyminen päähenkilön koettelemuksiin tai yhtymäkohtien luominen omaan elämään). Faktat puolestaan voivat toisinaan pohjautua laskettuihin todennäköisyyksiin tai tieteellisiin olettamuksiin tieteen rajoitteiden vuoksi (esim. keskiajalla tunnettu fakta maapallon litteydestä) ja olla siten muuttuvia.

2.2 Toteutuksen lähtökohdat

Ennen taiton aloittamista perehdyin erityisesti tilaajan kotiseudulla ilmestyneisiin omakustannekirjoihin, kuten teokseen Siikajokivarteen juurtuneena (2009), joista hain lähinnä negatiivisia esimerkkejä, joita pyrin välttämään omassa taitossani. Ennen työn aloittamista oli luonnollisesti myös tutustuttava runsaasti erilaiseen lähdeaineistoon, joista osa on myös tämän opinnäytetyön lähdeluettelossa.

Julkaisulle haettiin tietynlaista taiteellista ja omaperäistä ilmettä, joten aineistoksi valittiin hyvin laaja kirjo erilaisia tekstejä aina paikallishistoriasta ja kirjoittajan Jouko Kivelän omista muisteluksista eri medioissa julkaistuihin artikkeleihin asti. Kuvitus oli alusta lähtien tärkeä osa julkaisua ja sen taittoa, joten pyrimme tilaajan kanssa valitsemaan julkaisuun mahdollisimman laadukkaat valokuvat resoluutioltaan ja terävyydeltään.

Alussa puhetta oli julkaisun aineiston jäsentämisestä siten, että tekstit kulkisivat aikajärjestyksessä alkaen esimerkiksi lapsuudenkokemuksista ja päättyen viime vuosien tapahtumiin, mutta ideasta luovuttiin julkaisun luettavuuden vuoksi. Uudeksi ”punaiseksi langaksi” kehittyi aineiston jäsenitys eri aihepiirien mukaan, kuten oma elämä, urheilu ja yhteiskunnallinen elämä. Julkaisun taitto tapahtui Adobe InDesign –ohjelmistolla, joka on monien ammattilaisten sekä erityisesti painotalojen käyttämä ohjelmisto. Kuvankäsittely luonnistui puolestaan Adoben Photoshop –ohjelmistolla, jolloin välttyttiin myös yhteensopivuusongelmilta, kun käytössä oli saman ohjelmistoyrityksen ohjelmistot..

2.3 Kohderyhmä

Kohderyhmällä tarkoitetaan sitä väestön osaa, jonka toivotaan toimivan halutun viestin vastaanottajana. Kohderyhmän käsitettä tutkittiin alunperin erityisesti liiketaloustieteen puolella, jossa käsite sai alkunsa. Kun puhutaan erityisesti kaupallisesta mediasta, kuten mainonnasta tai markkinoinnista, käytetään usein nimitystä kohdeyleisö, jolla viitataan tarkentaen median katsoja-, kuulija- tai lukijakuntaan. Nämä termit ovat nykyään kuitenkin lähestulkoon synonyymit, minkä tähden tässä yhteydessä käytän myös nimitystä kohderyhmä. (Puustinen 2003.)

Kohderyhmä voi koostua esimerkiksi koko maan kansalaisista, yhteisöistä, perhetalouksista, yksilöistä, organisaatioista tai muista ryhmittymistä. Kohderyhmän määrittely on tärkeää, sillä vain määrittelemällä julkaisun potentiaaliset käyttäjät voidaan heidän tarpeensa ottaa huomioon julkaisun sisältöä ja ulkoasua suunniteltaessa. Näin saadaan aikaan kiinnostava julkaisu.

Tämän julkaisun kohdalla kohderyhmä kattaa ne henkilöt, jotka voivat kokevansa hyötyä julkaisun sisällöstä. Kohderyhmäksi suunniteltiin alusta alkaen lähinnä aineistoihin liittyviä sidosrymiä, kuten urheiluseuran jäsenet ja toimijat, sekä lähipiiriä, joka kattaisi niin suvun kuin muut tuttavatkin. Julkaisun sisältö ja toteutustapa valittiin juuri kohderyhmäänsä varten, jotta siihen kuuluvat henkilöt löytäisivät julkaisusta niin uutta kuin vanhaa, muistia verestävää tietoakin.

2.4 Työn tekniset ja laadulliset tavoitteet

Kuluttajat ovat ajan kuluessa yhä vaativimpia: huonosti tehty ei herätä kiinnostusta varsinkin, jos tarjolla on laadukkaampia vaihtoehtoja. Myös internet tarjoaa kovan kilpailijan perinteisille viestintämuodoille, vaikkei se silti kykene vielä syrjäyttämään perinteistä mediaa. Kaiken kaikkiaan odotukset kasvavat ja sisällöltä sekä ulkonäöltä vaaditaan yhtä enemmän.

Tekniset tavoitteet liittyvät pääosin julkaisun tuottamiseen. Julkaisua on syytä tarkastella tuotteena, joka valmistuu sovittuna aikana ja sovitulla tavalla. Tekninen laatu määritellään yhteistyökumppanien välisin sopimuksin, jolloin virheiden sattuessa asiakkaalla reklamaatio-oikeus. (Mykkänen 1998, 32.) Kyseisen julkaisun kohdalla teknisestä laadusta vastasivat painotalo ja asiakas allekirjoittaessaan sopimuksen painotyöstä sekä myös minä julkaisun ulkoasusta vastaavana henkilönä. Ennen kaikkea kaikki osapuolet halusivat laadukkaan lopputuloksen. Julkaisusta oli määrä tulla mustavalkoinen lukuun ottamatta kansia ja erillistä värikuvaliitettä. Painomääräksi sovittiin 300 kappaletta.

Julkaisun laadulliset tavoitteet määrittelevät sisällön ja ulkoasun tavoitellun tason. Hyvä julkaisu antaa lukijalleen sitä, mitä lupaakin ja vastaa siten lukijan odotuksia. (Mykkänen 1998, 32.) Tämän julkaisun laadulliset tavoitteet olivat sekä tilaajan että minun

määrittelemiä seikkoja, joista sovimme yhteisesti tapaamisissamme. Tärkein tavoite oli tuottaa laadukas ja tyylikäs julkaisu, jota on miellyttävä lukea ja katsoa. Julkaisusta oli siis määrä tulla hyvä sekä luettavuudeltaan että visuaalisuudeltaan, joihin perehdytään myöhemmissä kappaleissa. Toisena tavoitteena oli myös herättää ajatuksia ja tarjota elämyksiä erilaisten tarinoiden ja niihin liittyvien kuvitusten kautta.

3 PROJEKTIN KÄYNNISTYS

3.1 Julkaisun suunnittelun toimeksianto

Erityisen tärkeää on aina kuunnella tilaajaa sanan varsinaisessa merkityksessä. Kuuntelemisella tarkoitetaan tällaisessa tapauksessa halua ja taitoa ymmärtää oikein asiakkaan toiveet julkaisun suhteen (Krause 2001, 286). Toimeksianto tuli tässä tapauksessa yksityishenkilöltä, jolla kuitenkin oli selkeä kuva tyylistä, jota julkaisulle haettiin alusta saakka. Tilaaja korosti erityisesti taiteellista ilmettä käymissämme keskusteluissa, joten on syytä myös perehtyä sanan ”taide” ja ”taiteellinen” varsinaiseen merkitykseen. Taiteen sanotaan erityisesti näyttävän suuntaa ja kyseenalaistavan vanhaa, mihin puolestaan pyritään luovuuden kautta. Kun objektilla puolestaan on taiteellista arvoa, se on myös mitattavissa ja arvioitavissa.

Juna kulkee –julkaisulle taiteellista ilmettä ja arvoa haettiin erityisesti ulkoasulla ja typografian valinnalla. Eräs keino taiteellisen ilmeen lisäämiseen olisi ollut harvinaisen paperikoon, jopa standardeista poikkeavan, valitseminen, mutta ajatus siitä hylättiin erityisesti kustannussyistä ja luettavuuden kannalta. Tarkoituksena oli koota Jouko Kivelän muistelmat ja hänen elämäntyönsä, kuten lähiseudun urheiluseurojen historiikit, yksiin kansiin erityisesti sidosryhmiä ja lähisukulaisia varten. Alusta asti oli selvää, ettei julkaisusta tulisi asiasisällöltään omaelämäkerran perimmäisen määritelmän mukainen ”paljastuskirja”, vaan asiallinen ja informaatorikas julkaisu.

3.2 Aikataulu

Aikataulu sovittiin yhdessä asiakkaan ja painotalon kanssa, ja päämääräksi otettiin keväällä 2010, että työ menisi juhannukseen mennessä taittoon. Itse pysyin aikataulussa loistavasti, vaikka kuvien käsittely ja itse taitto veivätkin oletettua enemmän aikaa. Painotalon puolelta esiintyi kuitenkin tietynlaista vitkuttelua ja työ meni painoon vasta juhannuksen jälkeen, vaikka aineisto toimitettiin niin kuin oli sovittu. Pidempi työskentelyaika olisi luonnollisesti taannut vielä laadukkaamman lopputuloksen, ja erilaisia taittomalleja olisi ollut mahdollista testata enemmän. Pidempi aikataulu olisi mahdollistanut myös omien

tuotoksien, kuten lyijykynäpiirrosten tuottamisen taiton yhteyteen, kuten alussa suunnitelmissa oli.

3.3 Sisällön valmistelu

Sisällön valmisteluun liittyviä työvaiheita olivat taittopohjan valmistus, teksinkäsittely, kuvankäsittely, grafiikan valmistus ja mahdolliset muutokset ja korjaukset ennen varsinaisen taiton aloittamista.

Taittopohja on käytännössä taitto-ohjelman apuruudukko eli gridi. Jo keskiajalla kirjojen jäljennyksessä käytettiin apuruudukkoa, jotta kirjan sivut saatiin näyttämään yhtenäisiltä ja selkeiltä. Esimerkiksi Gutenberg käytti omassa raamatun painoksessaan tällaista taittopohjaa. Taittopohja on jokseenkin välttämätön monisivuisten julkaisujen taittamisessa eikä sen perusrakennetta ole syytä rikkoa. Se on sommittelun perusta, sillä se antaa loogisen rakenteen taitolle. Tietokoneen taitto-ohjelmissa taittopohja valmistetaan apuviivojen avulla master- eli mallisivulle, jolloin sama apuruudukko toistuu kaikilla sivuilla. Julkaisun taittopohjan valmistelu piti sisällään moduulien eli osien suunnittelua sekä sivun koon, marginaalien, teksti- ja kuva-alueiden ja sivunumeroiden asettelua.

Tekstinkäsittelyllä tarkoitetaan tietokoneen tekstinkäsittelyohjelman käyttämistä tekstin kirjoittamiseen ja muokkaamiseen. Tekstinkäsittely on syytä tehdä erillisellä ohjelmalla, kuten Microsoft Wordilla ennen tekstin liittämistä taittopohjaan. Tässä vaiheessa korjataan mahdolliset kirjoitus-, kielioppi- ja asiavirheet. Kuvankäsittelyllä tarkoitetaan kuvatiedostojen muokkaamista ja säätämistä erillisellä kuvankäsittelyohjelmalla. Tässä vaiheessa korjataan mahdolliset väri-, kontrasti- ja valotuspoikkeamat. Grafiikan valmistuksella tarkoitetaan piirrosten esimerkiksi vektorikuvien valmistelua. Tähän palataan myöhemmin kuvituksen yhteydessä.

4 JULKAISUN ULKOASUSUUNNITTELU

4.1 Julkaisun yleinen olemus

Visuaalinen suunnittelu on jokaisen julkaisun perusta, koska sen tärkeimpiä tehtäviä on mahdollistaa viestin perillemeno ja sen ymmärtäminen. Sommittelulla voidaan ilmaista erilaisia asioita, ohjata katsetta ja herättää mielenkiintoa. Painopinnalle saadaan liikettä ja rytmiä käyttämällä eri tavoin esimerkiksi värejä, muotoja ja viivoja. Julkaisussa sommittelu syntyy erityisesti taitosta, typografiasta ja kuvituksesta, jotka yhdessä luovat kokonaisuuden ulkoasuun. (Pesonen & Tarvainen 2001.) Sommittelu ei kuitenkaan ole pelkkää tasapainottelua ja harmoniaa tekstin ja kuvien välillä, vaan toisinaan hallitut poikkeukset johdonmukaisuudessa pitävät lukijan mielenkiinnon yllä. Viesti on kuitenkin välitettävä perille mahdollisimman hyvin ja ymmärrettävästi, jolloin on ymmärrettävä sekä ihmisen monimutkainen aistimaailma että vallitsevan ajan trendit.

Tässä julkaisussa käytettiin 4mm marginaaleja, jotka jättävät lukijalle sopivan ”tarttumavaran”. Pää- ja väliotsikot noudattavat samaa tyyliä julkaisun alusta loppuun saakka. Kuvien asettelussa taittopohjalle oli käytettävä tietynlaista vapautta, sillä ne olivat kokonsa puolesta erilailla skaalautuvia. Sivumääräksi julkaisulle tuli 136, josta 20 sivua on värikuvaliitteessä.

4.2 Taiton suunnittelu

Julkaisu tarvitsee aina jonkin pinnan, jolle kaikki siihen kuuluvat elementit järjestetään. Tämä ymmärretään yleisesti julkaisun taittona. Taitossa pyritään pääsääntöisesti tasapainottamaan kaksi toisistaan poikkeavaa aihepiiriä selkeys ja havainnollisuus, luettavuus sekä esteettisyys ja mielenkiintoisuus. Jos korostetaan julkaisun selkeyttä, lopputuloksesta voi helposti tulla yksinkertainen ja kuiva. Puolestaan esteettisyyden liiallisesta korostamisesta voi syntyä kaunis, mutta vaikeaselkoinen julkaisu.

Ennen taittamisen aloittamista on syytä analysoida lähtötilanne, jolla varmistetaan, että kaikki osapuolet tietävät, millainen tuotteesta on määrä tulla. On tärkeää käydä läpi

kysymykset kuka, kenelle, mitä, miksi, miten ja milloin. Ilman tätä analysointia tuotteesta voi tulla hyvinkin erilainen kuin, mitä asiakas toivoo ja odottaa saavansa.

Ennen tietokoneella työskentelyä loin paperille taittohahmotelman, jota kävimme tilaajan kanssa lävitse. Hahmotelma oli alustava ja jokseenkin muuttuva suunnitelma siitä, kuinka asiasisällöt ja kuvat tulisivat sijoittumaan lopulliseen versioon. Käytännössä hahmotelma tarkoitti sitä, että piirsin paperille ruudukon, jossa jokainen ruutu vastasi julkaisun yhtä sivua, jolloin nähtävissä oli työn kokonaisuus.

Taitossa käytettiin ISO-standardin mukaista B5-arkkikokoa (148x210mm). Koska pystysuuntaista (eng. portrait) kirjaa on luontevinta lukea ja käyttää, pidättäydyttiin perinteisessä pystysyörassa julkaisussa. Asiaa puolsi myös vaakasuuntaisen (eng. landscape) julkaisun lyyrinen ilme, joka ei sopinut kyseiselle julkaisulle. (Penttilä 1997.)

4.3 Typografian valinta

Typografian eli kirjasinlajin tai –perheen valinta on hienosyisempi, mutta ei vähäisin, osa visuaalista ulkoasua. Typografialla vaikutetaan ensijaitsesti luettavuuteen ja kiinnostavuuteen. Tiedyt fontit herättävät tietynlaisia mielikuvia, ja ne voivat siten vaikuttaa lukijan mielenkiintoon hänen tutustuessaan julkaisuun. Kun julkaisu sisältää runsaasti tekstiä, typografian ja sen kautta luettavuuden merkitys kasvaa.

Typografian valinnan lisäksi luettavuuteen liittyvät läheisesti myös fontin koko, merkkiväli, sanaväli, riviväli, palstanväli, rivin pituus ja tekstin asettelu. Pelkän koon valitseminen ei ole itsestäänselvyys, koska liian pieni fontti vaikeuttaa lukemista ja liian suuri fontti on puolestaan luotaansapoistyöntävä. Kirjasintyyppejä voidaan myös vaihdella, jolloin tekstille saadaan kontrastia, mutta toisaalta suuri kirjo erilaisia kirjasimia koetetaan sotkuiseksi. (Pesonen & Tarvainen 2001.) Nämä erilaisten kirjasinten ominaisuudet huomioon ottaen taittajan tai graafisen suunnittelijan on löydettävä tasapaino julkaisuunsa. Typografian vaihtelulla voidaan myös erottaa eri informaatiolajit toisistaan lukemisen helpottamiseksi. Esimerkiksi kirjoittajan omat kommentit tuodaan marginaaliin tekstin viereen kursivoituna.

Selkeitä kaaria ja silmukoita sisältävät kirjasinlajit saavat kirjaimet eroamaan toisistaan, ja siten helpottavat lukemistilannetta. Luettavuutta voidaan edistää myös hallitusti käytetyillä tehokeinoilla, kuten alleviivaus, lihavointi ja kursivointi, joista kaksi viimeistä ovat ensimmäistä hillitympiä, ja siksi yleisempiä käytettyjä vaihtoehtoja. Juuri muuttamalla näitä ominaisuuksia mukaan lukien kirjainväli, asento ja koko voidaan typografian avulla välittää mitä erilaisimpia viestejä lukijalleen. (White 2004.) Tässä julkaisussa typografialla haluttiin ennen kaikkea korostaa julkaisun ilmettä taiteellisena teoksena.

Kirjaintyyliä ja niiden muunnokset ryhmitetään eri maissa eri tavoin, mutta Suomessa on vakiintunut käyttöön Olof Eriksonin laatima luokitus, jossa kirjaintyypejä on neljä:

1. Goottilaiset kirjanmuodot, joiden muoto perustuu tasateräisellä piirturilla tai siveltimellä tehtävään jälkeen. Esimerkiksi tekstura, rotunda, swabach ja fraktuura.
2. Antiikvamuodot, jotka ovat joko päätteellisiä tai päätteettömiä kirjaimia ja joiden kirjaimien osien viivat ovat erivahvuisia. Esimerkiksi Garamand ja Bembo.
3. Egyptienne-muodot, jotka ovat päätteellisiä, mutta kirjainten osat ovat samanvahvuisia. Esimerkiksi Clarendon ja Rockwell.
4. Groteskimuodot, jotka ovat täysin päätteettömiä ja jonka kirjainten osien viivat ovat joko tasavahvoja tai kaksivahvuisia. Tasavahvoja groteskeja ovat esimerkiksi Futura ja Helvetica ja kaksivahvoja Gill ja Univers.

Näiden lisäksi usein käytetään silti lisäluokituksia, kuten kalligrafiset muodot ja fantasiakirjaimet.

Tässä julkaisussa otsikkofonttina käytettiin ilmaisfonttia Amazone BT kirjainkoolla 12pt. Leipätekstiksi valitsin Times New Romanin kaltaisen Constantia fontin koolla 12pt. Kuvatestit ovat yhtenäisyyden vuoksi myös samalla fontilla, mutta kokona on 10pt. Erikoistapauksissa, kuten kansalaisaloitteiden kohdalla käytin kirjoituskone-tyyppistä fonttia Courier 12pt, joka sopi tekstin tyyliin. Takakannen runo on myöskin poikkeuksellisesti Times New Roman 12pt.

Amazona B E 12pt

11

Constantia 12 pt

Constantia 10 pt Italic

Courier 12 pt

Times New Roman 12pt

KUVIO 1. Julkaisussa käytetyt fontit ja niiden koot

4.4 Kuvien digitalisointi

Digitaalinen kuva on muodostuu kuvasignaaleista, jotka ovat joko ykkösiä tai nollia. Kuva voidaan muuttaa digitaalseksi eli digitalisoida skannerilla. Jos julkaisuun suunnitellut kuva-aineistot ovat fyysisessä muodossa eli jo kehitettyjä valokuvia, kuten tämän julkaisun kohdalla, niiden digitalisointi on kuvankäsittelyn ensimmäinen vaihe.

Kuvat kannattaa skannata korkearesoluutioisina. Skannausresoluutio eli skannerin lukutarkkuus ilmaistaan yksilöllä ppi (pixels per inch), eli montako pikseliä mahtuu tuumalle. Skannausresoluutio riippuu painotuotteen luonteesta. Esimerkiksi sanomalehtikuvat eivät yleensä ole korkearesoluutioisia niin kuin aikakauslehdissä tai kirjoissa.

Skannaaminen kannattaa tehdä huolellisesti, ettei skannattavasta kuvasta jää mitään informaatiota skannauksen ulkopuolelle. Tällöin skannaus on tehtävä uudelleen. Skannerin laatu vaikuttaa myös luonnollisesti skannattavien kuvien laatuun, sillä esimerkiksi halvat skannerit eivät pysty lukemaan kuvan vaaleita ja tummia sävyjä kunnolla.

4.5 Kuvankäsittely

Painettavassa julkaisussa käytetään painoteknisistä syistä kuvaelementtejä, jotka ovat CMYK-väritilassa tai vaihtoehtoisesti harmaasävytilassa (eng. grayscale). CMYK-värit

saadaan syaanin (cyan), magentan (magenta), keltaisen (yellow) ja mustan (key, avainväri) osavärien sekoituksina. Värejä ei painotuotteissa todellisuudessa sekoiteta kuitenkaan keskenään, vaan värinmuodostus on optista ja tapahtuu täten näköaistin kautta. Tällöin väripisteiden- tai kenttien sijoittelu lähekkäin havaitaan uutena värinä. Kuvan pikselien sävyt perustuvat jokaiselle osavärille annettuihin prosenttilukemiin välillä 0-100. Harmaasävytilassa olevat kuvat ovat tavallisesti 8-bittisiä, jolloin niiden sisältämä informaatio esitetään kokonaislukuna 0-255, jolloin kuvassa on kaiken kaikkiaan 256 harmaasävyvaihtoehtoa.

Julkaisun kuvat käsiteltiin Adobe Photoshop-ohjelmistolla, joka on graafisella alalla yleisimmin käytetty kuvankäsittelyohjelma. Sen kuvankäsittely perustuu bittikarttagrafiikkaan, jolloin kuvankäsittely on käytännössä kuvan pikseleiden käsittelyä. Pikseleitä voidaan poistaa, lisätä tai niiden väriä voidaan muuttaa. Pikselit ovat neliönmuotoisia kuvapisteitä, joiden väri vaihtelee, mutta niiden koko on yhdessä kuvassa aina vakio. Pikseleiden määrä liittyy läheisesti kuvan resoluutioon ja bittisyyteen eli värisyvyyteen.

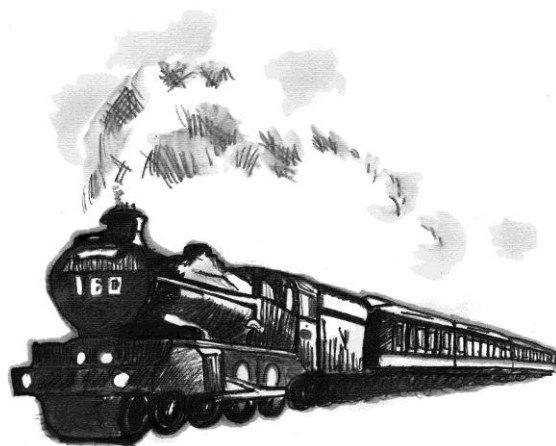
Resoluutiolla eli pikselitiheydellä tarkoitetaan kuvapisteiden määrää esimerkiksi tuuman tai senttimetrin matkalla. On siis selvää, että mitä suurempi resoluutio, sitä tarkempi kuva on. Resoluutio valitaan yleensä kuvan käyttötarkoituksen mukaan. Painettavissa tuotteissa resoluution on oltava 180-300 ppi (pixels per inch) eli pistettä tuumaa kohti. Resoluutio määritetään joko skannausvaiheessa tai kuvankäsittelyohjelmassa. Resoluutioon vaikuttavat skannaus-/tallennusresoluutio, kuvan fyysinen koko ja kuvatiedoston koko. (Pesonen & Tarvainen 2003, 70-73.)

Jos kuva on jo valmiiksi kehitetty, kuvan skannaaminen on kuvankäsittelyn ensimmäinen vaihe, kuten aiemmin mainittiin. Tästä käytetään nimitystä kuvankeräys. (Jauhiainen 2006.) Yksi tärkeimmistä vaiheista kuvankäsittelyssä oli sävyjen ja värien säätäminen. Erityisesti väriliitteeseen suunnitelluilla valokuvilla tämä oli ensimmäinen askel. Valituksen korjausta tarvitsin myös, sillä osa kuvista oli liian vaaleita tai tummia. Uudemmissa digitaalikameroilla otetuissa valokuvissa tätä ongelmaa ei esiintynyt, sillä niissä on luonnostaan parempi valotuskyky ja -mittaus. Vanhoissa kuvissa esiintyi paikoin haalistumia, joita yritin paikata parhaani mukaisesti. Lopputulokseen vaikutti suuresti kuitenkin alkuperäisen kuvan laatu, joka oli usein vain tyydyttävä tai jopa heikko.

4.6 Kansisuunnittelu

Ennen kirjan kansilla oli lähinnä tehtävänä suojella itse sisältöä, kuten arvokkaita papyrussivuja, mutta myöhemmin niiden käyttötarkoitus muuttui ulkonäön yhdistyessä käytännöllisyyteen. Nykyään kirjan kansien on tuotava esille kirjan tekijä, luotava tunnelmaa sekä tarjottava vinkki siitä, mitä kirja pitää sisällään. (Ross & Collier 2010.) Ihmiset tekevät kirjan kannen perusteella nopeita arvioita, kuten kenelle kirja on suunnattu sekä onko kansi miellyttävä ja kiinnostava katsella. Kirjan kansisuunnittelua voidaan ajatella eräänlaisena pakkaussuunnitteluna, sillä myös kirjan varsinainen sisältö pyritään päällystämään kiinnostavalla ja kuvaavalla tavalla.

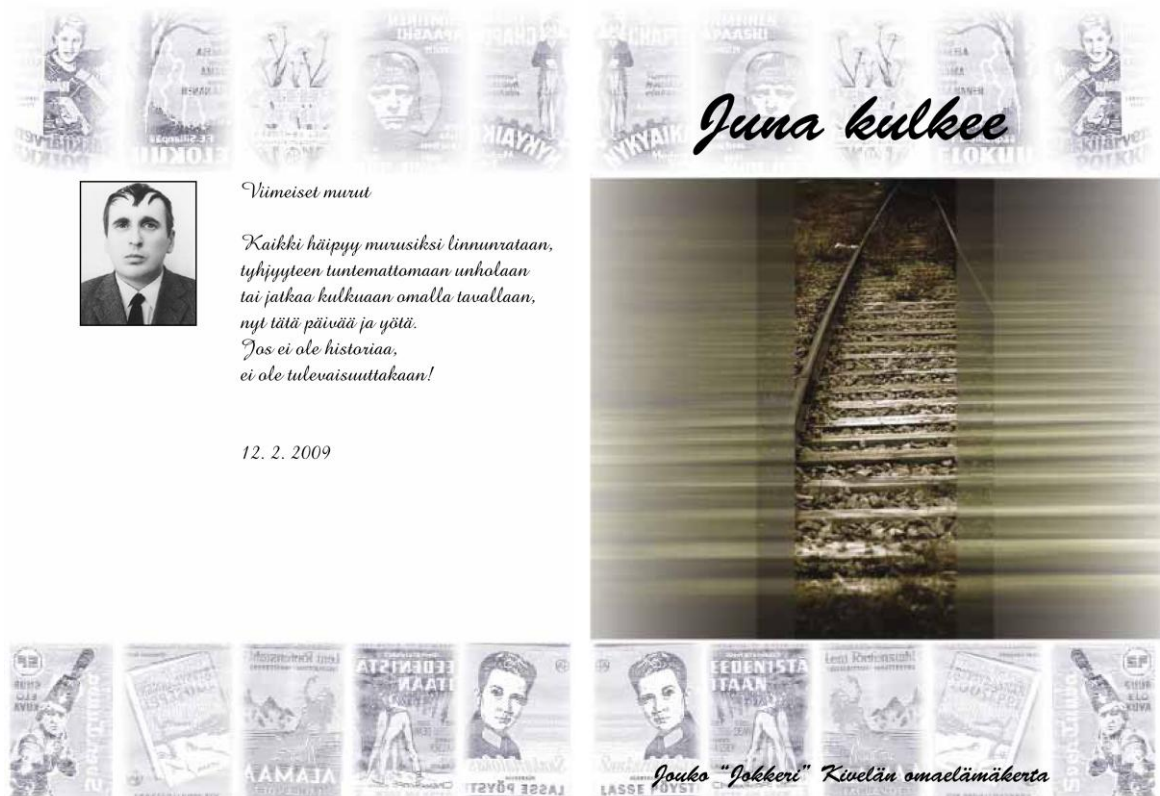
Kansisuunnittelun ensimmäinen vaihe oli löytää yhteys julkaisun nimen ja kuvituksen välille. Nimen Juna kulkee perusteella päädyttiin matkustamista ja erityisesti junia koskettavaan kuvitukseen. Etukannen pääkuvaksi piirsin vanhan höyryveturin lyijykynätyönä, jota hiottiin ja mukailtiin paremmaksi kuvankäsittelyohjelmassa Adobe Photoshopissa.

KUVIO 2. Etukannen pääkuvan raakaversio

Sekä etu- että takakannen ylä- ja alalaitoja kiertävät vuosikymmeniä vanhat tulitikkulaatikoiden etiketit, jotka olivat taltioitu pahville liimattuna. Nämä etiket skannattiin tietokoneelle, josta ne kuvankäsittelyohjelman kautta päätyivät lopulta taitto-ohjelmaan kansia koristamaan. Etiketeissä on mukana mm. Suomalaisia matkakohteita ja

elokuvamainoksia, jotka viittavaat nekin puolestaan matkustamiseen ja siten luovat kontekstia julkaisun nimen ympärille. Ensimmäisessä ja toisessa (viimeisessä) versiossa takakannen pikkukuvat olivat etukannen peilikuvia, mutta painotalo pyysi lupaa kääntää takakannen kuvat oikein päin juuri ennen julkaisun painamista, sillä he pelkäsivät lukijoiden luulevan sitä painovirheeksi ja tuovan siten huonoa mainetta painotalon ylle. Tilaaja suostui kääntöön, joten minulla taittajana ei ollut sijaa esittää suurempia vastalauseita.

KUVIO 3. Julkaisun kansien ensimmäinen versio, jossa pääkuvana toimii junarata

KUVIO 4. Kansien toinen versio, jossa pääkuvaksi vaihtui höyryveturi ja värimaailma alkoi hahmottua

4.7 Kuvitus ja kuvien valinta

Kuvalla on julkaisussa monia tehtäviä, jotka voivat olla huomion kiinnittämistä, houkuttelua, orientoimista, luettavuuden edistämistä tai tekstin täydennystä. Kuvan avulla voidaan myös pehmentää tai tukea tekstin sanomaa. Kuva voi sellaisenaan olla joko uutta tuova eli informatiivinen tai koristeellinen eli dekoratiivinen. Hyvä kuvitus on yhtä aikaa molempia näitä. (Pesonen & Tarvainen 2003, 47.)

Valokuva on ensisijaisesti tunnelman välittäjän roolissa, kun tarkastellaan minkä tahansa julkaisun kuvitusta. Siksi on myös selvää, että laadukkaammat, riittävän terävät ja resoluutioltaan tarpeeksi suuret valokuvat tarjoavat lukijalleen enemmän elävyyttä. Kyseisen julkaisun kohdalla suurin osa valokuvamateriaaleista oli jo kehitetyistä valokuvista skannattuja versioita, sillä kyseisten valokuvien alkuperäisiä negatiiveja ei ollut saatavilla.

Tutkimuksilla on selvitetty, että harvat suuret kuvat koetaan miellyttävämmiksi ja luettavuuden kannalta paremmiksi kuin useat pienet kuvat. Värien käyttö lisää luonnollisesti kuvan huomioarvoa. Joskus tosin mustavalkokuva voi kiinnittää huomion paremmin kuin värikuva. (Pesonen & Tarvainen 2003.)

Piirrokset antavat valokuvia enemmän mahdollisuuksia sisällön suunnitteluun ja toteutukseen. Piirros on erittäin hyvä keino kertoa asioista persoonallisesti. Piirros voi olla joko manuaalisesti tuotettu tai tietokoneella valmistettu usein vektorigrafiikan avulla työstetty tuote. Julkaisussa piirroskuvia esiintyi kansikuvan lisäksi sivuilla muutaman kuvan verran. Piirrokset olivat kirjoittajan itse työstämiä originaaleja, joita ei juurikaan käsitelty, vaan ne skannattiin korkearesoluutioisina tietokoneelle ja asemoitiin suoraan taitto-ohjelmaan.

4.8 Värimaailma

Väri on sellaisenaan jo voimakas viesti, ja sillä voi olla monia käyttötarkoituksia. Eri asioita pidetään luonnostaan tietyn värisinä esimerkiksi taivas on sininen ja ruoho vihreää. Lisäksi joillakin väreillä voi olla symbolimerkityksiä, jotka ovat vakiintuneet ajan kuluessa. (Pesonen & Tarvainen 2003, 54.)

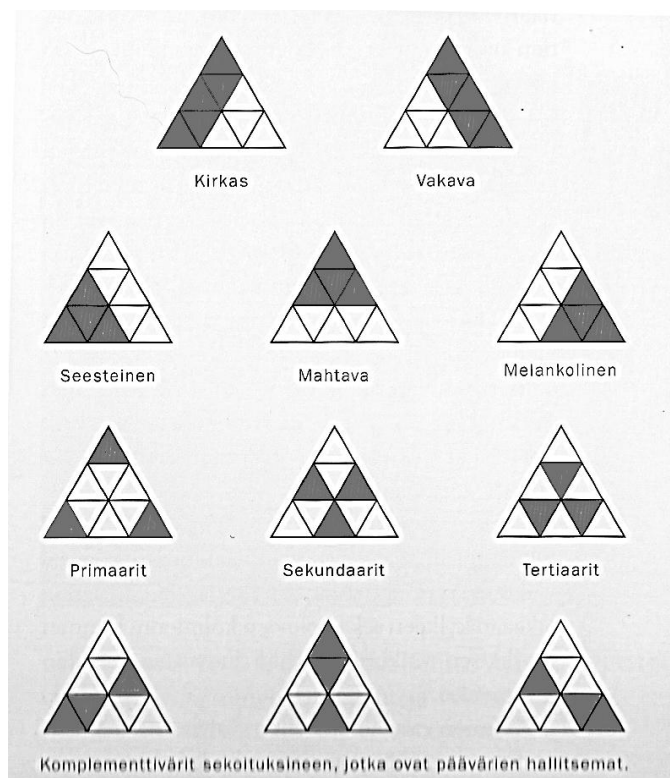
Värien käytöllä voidaan elävöittää, luoda liikettä, yhtenäistää ulkoasua, luoda tilavaikutelmaa, ilmaista mielialaa, vedota tunteisiin, tuottaa esteettistä mielihyvää, vahvistaa tai kehittää imagoa sekä hyödyntää värin symboliarvoa. Symboliarvoja voivat olla esimerkiksi värin lempeys, ystävällisyys tai hyökkäävyys (Inkinen)

Jos värisommittelulla halutaan luoda tiettyjä miellelyhtymiä ja tunnelmia, on syytä tutustua Goethen värikolmioon, jonka eri alueet synnyttävät erilaisia miellelyhtymiä. Goethe nimesi yhdistelmät aina melankolisesta mahtavaan. Värikolmio muodostuu tasasivuisesta kolmiosta, joka jakautuu yhdeksään tasasivuiseseen pienempään kolmioon, joista nämä väriyhdistelmät syntyvät joko kahden tai kolmen värin yhdistelminä. (Wetzer 2000, 67.)

KUVIO 5. Goethen värikolmio

Kolmion kärjet ovat varattuina primääri- eli pääväreille keltaiselle, punaiselle ja siniselle. Päävärien välissä ovat sekundääri- eli välivärit oranssi, violetti ja vihreä. Jäljelle jäävät värit ovat tertiäarivärejä eli murrettuja värejä: kullanruskea, punaisenruskea ja sinertävän ruskea.

KUVIO 6. Goethen värikolmion väriyhdistelmät

Kansien värimaailma on oranssiin päin taittuva, ja sävyjä löytyy aina terrakotasta hiekkaan. Oranssia pidetään värisymboliikassa lämpimänä, maanläheisenä ja luokseen kutsuvana värinä ja sen sävyt valittiin juuri näiden seikkojen vuoksi kannen värimaailmaksi. Suunnittelun alkuvaiheissa muina vaihtoehtoina olivat muut luonnolliset värisävyt, kuten vihreän eri sävyt.

5 LUETTAVUUDEN PARANTAMINEN

5.1 Lukeminen viestintämuotona

Viestinnän määritelmän mukaan yksi osapuoli lähettää informaatiota ja toinen vastaanottaa sitä sekä joissain tapauksissa antaa palautetta lähettäjälle. Se on siis sisältöjen siirtoa, mutta se voi olla tyyliään käskemistä, suostuttelua tai kuvaamista. Lähettäjällä on jokin tarkoitus, ja sen täyttymistä arvioidessaan aikaisemmin mainittu vastaanottajan palaute on tärkeä (Kunelius 1997).

Lukeminen on tehokas viestintämuoto, tapahtuipa se paperilta tai jopa näyttöpäätteeltä. Erityisesti mainostajat käyttävät tätä hyväkseen aineistoa luodessaan. Kirja on ennen kaikkea mietiskelevän ja pohtivan lukemisen väline, ja lukiessaan ihminen harjoittaa viestintää itsensä sekä luettavan aineiston kanssa.

Vielä 1970-luvulla lukemista pidettiin lähinnä mekaanisena tapahtumana, jossa lukija oli vain passiivinen viestin vastaanottaja. Tämän näkemysen mukaan viesti lähetetään ja vastaanottaja ottaa sen vastaan lähetetyssä muodossa. Malli on puutteellinen jo siitäkin syystä, että viestintä, lukeminen mukaan lukien, on ennen kaikkea inhimillistä käyttäytymistä, ja viestintätapahtumassa on mukana myös monia ulkoisia taustatekijöitä ympäristöstä ja vastaanottajasta riippuen. (Wiio 1978, 77-78.)

Näitä taustatekijöitä ovat:

1. Yksilölliset taustatekijät johtuvat viestintään osallistuvista henkilöistä esimerkiksi vireystila, sukupuoli tai ikä
2. Yhteisön taustatekijät johtuvat muista henkilöistä, sosiaalisesti ympäristöstä tai viiteryhmistä
3. Esineympäristö kuten ympäröivä tila, laitteet ja rakennelmat
4. Häiriöt voivat olla niin sisäisiä kuin ulkoisiakin esimerkiksi melu
5. Palautemahdollisuus vaikuttaa viestinnän onnistumiseen ja muotoon
6. Viestimet vaikuttavat viestintätapaan ja suhtautumiseen

5.2 Lukijan valmiudet

Tarkasteltaessa minkä tahansa julkaisun tai dokumentaation luettavuutta ensisijainen muuttuja tapahtumassa on viestin vastaanottaja, eli toisin sanoen lukija. Nykyinen näkemys on, että lukijalta on löydyttävä funktionaalista eli toiminallista lukutaitoa (Lehtonen 1998, 7-8). Näin ollen lukijalla on aina jokin päämäärä, jonka hän pyrkii saavuttamaan lukemisellaan. Näitä päämääriä voivat olla esimerkiksi tiedonhaku, oppiminen tai ajankulu. Luettavuus on kuitenkin yhteydessä lukijan henkilökohtaisiin valmiuksiin eli siihen, kuinka hyvin hän lukemansa tekstin ymmärtää.

Suomessa vuonna 2000 tehdyn SIALS-lukutaitotutkimuksen mukaan nimenomaan aikuisten lukutaidon tasoon vaikuttavat henkilökohtaiset taustatekijät nousivat esille. Ratkaisevin taustatekijä oli lukijan muodollinen koulutustaso. Lukutaito oli suhteessa koulutuksen pituuteen. Myös lukijan ikä oli suhteessa lukutaitoon – nuoremmilla lukijoilla lukutaito oli parempi. Sukupuolieroja ei tutkimuksessa juurikaan esiintynyt. Näiden lisäksi lukutaitoon vaikuttivat osakseen myös lukutaitovaatimukset työelämässä, vapaa-ajan harrastukset ja ympäristö. (Linnakylä, Malin, Blomqvist, & Sulkunen, 2000.)

Näin ollen on selvää, ettei lukijalta voida olettaa löytyvän samantasoista ymmärrystä ja lukutaitoa kuin julkaisun tekijällä itsellään on.

Jokainen lukukerta on ainutlaatuinen viestintätilanne, jossa lukijan rooli vaihtelee. Luettavuus ja ymmärrettävyys vaihtelevat jokaisen lukijan henkilökohtaisten valmiuksien mukaan. Tosin nämä valmiudet voivat muuttua nopeastikin ajallisesti, joten kohderyhmää valittaessa on aina julkaisun käyttötilanteet mietittävä hyvin yksityiskohtaisesti. Julkaisulta ei voi vaatia muuntautumiskykyä sen ollessa muuttumaton julkaisunsa jälkeen, mutta julkaisua toteuttaessa voidaan hyödyntää voimakastakin vaihtelua, joka takaa mielenkiinnon säilymisen vaihtelevissakin tilanteissa.

Lukijoiden erilaiset lukutavat on huomioitava julkaisua laadittaessa, mutta yksinkertaisinta on valita informaation muoto sen mukaan, mikä yleisesti on soveliaain ja tutuin. Tosiseikka on kuitenkin, että harva lukija on valmis lukemaan kriittisesti tekstin alusta loppuun. Lehtonen (1998) jakaa lukijat motiiviensa mukaan sisäisesti ja ulkoisesti motivoituneiksi. Sisäisesti motivoituneet lukijat käyttävät paljon vapaa-aikaa lukemisen parissa ja heillä on tiettyjä tarpeita, jotka lukeminen tyydyttää. Näitä tarpeita voivat olla niin uteliaisuus,

tiedonjano kuin ajan kuluttaminenkin. Ulkoisesti motivoituneet lukijat puolestaan mukautuvat tilanteiden mukaan lukemaan välittämättä omista tarpeistaan.

5.3 Kielen ominaisuudet

Kirjoitusjärjestelmässämme lukija seuraa tekstiä vasemmalta oikealle rivi riviltä, ja hänen katseensa siirtyy ja pysähtyy tietyin väliajoin. Näitä pysähdyksiä on normaaliriviä kohti keskimäärin kolme kappaletta. Silmä voi työskennellä koko rivin kanssa, mutta rajoittava tekijä tässä tapauksessa on ihmisen muistimekanismi. Sanat ja sanojen osat tulkitaan kokonaisuuksina eikä yksittäisinä kirjaimina. Tästä käytetään nimitystä sanakuva. Hyvä typografia tekee sanakuvista selkeitä ja lukeminen helpottuu (Loiri & Juholin, 1998, 33-34).

Tietynlaiset kielelliset ominaisuudet tekevät tekstistä joko vaikean tai helpon. Helppo kieliasu ei yleensä torju lukijoita, kuten vaikea teksti, joka usein merkitsee myös tekstin ymmärtämistä väärin. Tilastollisesti vaikealle tekstille ominaista ovat pitkät, vaikeat ja harvinaiset sanat, pitkät lauseet sekä adjektiivien ja adverbien runsas käyttö. Helpolle kielelle puolestaan ominaista ovat lyhyet, tavalliset sanat, lyhyet lauseet sekä adjektiivien ja adverbien vähäinen käyttö. (Wiio 1978, 149-152.)

Vaikea kieliasu voi siten johtaa helposti väärinymmärryksiin tekstin ja lukijan välillä. Julkaisua suunniteltaessa on syytä pohtia, kenelle se on pääasiassa tarkoitettu ja valita kieliasu sen mukaisesti. Esimerkiksi selkoaineistoissa (vanhuksille tai joillain tavoin rajoittuneille henkilöille tarkoitettu aineisto) vaalitaan tekstin yksinkertaistamista juuri sana- ja lausevalintojen avulla.

Luettavuudella tarkoitetaan Wiion määritelmän mukaan:

1. Selvää painojälkeä
2. Kirjoitustyylin helppoutta, kieliasua ja ymmärrettävyyttä
3. Sisällöstä aiheutuvaa mielenkiintoa

5.4 Taitto luettavuuden apuna

Ulkoasu on suoraan kytköksissä luettavuuteen. Kenenkään tekstinymmärrystä ei voida muuttaa, mutta tätä voidaan helpottaa taiton avulla. Varsinkin tekstin ulkoasun on sekä oltava yhteydessä asiasisältöön että helppolukuinen ja miellyttävä. Kun ulkoasu koetaan miellyttäväksi, asiasisältö on helpompi omaksua. Mitä tutumpi painoasu on, sitä helpompi sitä on myös lukea. (Wiio 1994.)

Palstanleveydellä ja -määrällä voidaan myös vaikuttaa oleellisesti luettavuuteen. Sanotaan, että liian leveällä palstalla silmät harhailevat pidempään löytämättä kiintopistettä, kun puolestaan liian kapealla palstalla ihmisen silmä ei pääse oikeuksiinsa. Yksipalstaisuus tuo tietynlaista uskottavuutta ja arvokkuutta julkaisuun toisin kuin esimerkiksi kahden palstan sivut, jotka tosin antaisivat lisää mahdollisuuksia ulkoasusuunnitteluun. Palstan muodolla on myös yhteys luettavuuteen. Erilaisia palstan muotoja ovat tasapalsta, vasen suora, oikea suora, keskitetty ja muotoon ladottu. Luettavuudeltaan hyviä ovat kaksi ensimmäistä. (Pasanen & Tarvainen 2004, 76.) Tässä julkaisussa palstoja oli yksi ja palstanmuotona käytettiin vasenta suoraa, joka tarkoittaa vasemman suoran tasausta. Näillä seikoilla vahvistettiin mielikuvaa kirjasta.

Leski- ja orporivejä on syytä välttää taitossa, sillä ne huonontavat luettavuutta ja luovat huolimattoman vaikutelman. Leskirivillä tarkoitetaan palstan alareunaan jäävää yksinäistä riviä ja orporivillä puolestaan yläreunan jäävää riviä. Kirjasintyypeillä on myös yhteys luettavuuteen: antiikva on parhaiten luettavissa, kun taas puolestaan groteski suoraviivaisuutensa vuoksi on usein lukijan mielestä huonosti luettava kirjasintyyppi. Kuvitus puolestaan selventää tekstin käsitteitä ja tarjoaa lukijalle taukoja, ja siten tukee ymmärtämistä tarjoamalla mahdollisuuden tekstin sisällön ennakoimiseen. Näiden lisäksi luettavuuteen voidaan vaikuttaa rivinvälillä ja sisennyksillä.

6 JULKAISUN PAINAMINEN

6.1 Painotyöstä sopiminen

Julkaisun painamista koskettaen lähetettiin tarjouspyyntö asiakkaan aloitteesta lähimpään painotaloon eli Laatupaino Oy:n. Painotyöstä sovittiin hyvissä ajoin ja sitä koskien sain taittajana ohjeistusta muun muassa kansien mitoissa sekä lopullisen version ja sen oheistiedostojen toimittamisesta painotaloon. Paikan päällä kävimme asiakkaan kanssa useamman kerran sopimassa henkilökohtaisesti painoseikoista sekä vedoksia hakemassa ja viemässä. Sopimuksista vastasivat asiakas ja painotalo keskenään.

6.2 Julkaisun tekniset ominaisuudet

Painoalustan koko on yhteydessä sekä luettavuuteen että hintaan. Koosta myös riippuu, kuinka hyvin julkaisu erottuu esimerkiksi kirjaston hyllystä. Taloudellisimpia kokoja ovat luonnollisesti paperistandardien mukaiset koot, joiden mukaan painokoneet on valmistettu. Tämän vuoksi painotuotteet ovat yleensä A- tai B-kokoisia. Julkaisun paperikooksi valittiin ISO-standardikokoinen B5, joka on mitoiltaan 176cm x 250cm.

Paparin valinta on myös tärkeä osa julkaisua. Valintaan vaikuttaa julkaisun luonne, käyttötarkoitus ja hinta. Neuvoa paperin valinnassa kannattaa kysyä painotalon edustajalta, sillä hän osaa parhaiten neuvoa jokaisen julkaisun käyttötarkoitusta vastaavan paperilaadun. Esimerkiksi sanomalehteä luetaan usein vain muutamia kertoja, minkä jälkeen se laitetaan kierrätykseen. Tämän käyttötarkoituksen ja tuotteen luonteen vuoksi sanomalehtien paperi on päällystämätöntä, jolloin paperi haurastuu ja kellastuu ajan kuluessa. Julkaisun paperiksi valittiin keskihintainen ja -luokkainen silkkipaperi G-Print 100g ja kannen paperiksi Galerie-Art Silk 150g, jotta julkaisu kestäisi sekä ajallisesti että käytössä. Julkaisu on nelivärinen ja lankasidottu. Julkaisun sivumääräksi tuli 136, joista viimeiset 20 sivua on värillistä kuvaliitettä.

Mainittakoon, että muutamasta julkaisun valokuvasta tuli valmiissa julkaisussa liian tummia, vaikka kyseiset valokuvat olivat otettu laadukkaalla digitaalisella

järjestelmäkameralla. Painotalo ei myöntänyt virhettään, vaikka laservedoksissa ja painotalon omilla näytöillä kuvat olivat täsmälleen oikean sävyisiä.

7 TULOKSET JA POHDINTA

Juna kulkee -julkaisun taittoprojekti oli kaiken kaikkiaan mielenkiintoinen ja antoisa kokemus, sillä opinnäytetyössäni yhdistyi näin monien osa-alueiden teorian ja käytännön tutkimista. Yhteistyö asiakkaan kanssa sujui loistavasti ja kaikissa julkaisua koskettaneissa seikoissa pääsimme yhteisymmärrykseen.

Projektin käytännön työtä helpottivat jo valmiiksi olemassa olleet perustaidot graafisesta suunnittelusta ja alan ohjelmistojen käytöstä. Toteuttaminen vaati siten näiden perustaitojen hiomista, mutta myös lisäksi luovuutta ja kokeilunhalua uusien ratkaisujen löytämisessä. Julkaisulle asetetut tavoitteet täyttyivät, mistä sekä minä että asiakas olemme tyytyväisiä. Päällimmäinen tavoite oli saada aikaiseksi laadukas ja asiallinen julkaisu, jota on miellyttävä katsella ja lukea. Julkaisuun tutustuneilta ulkopuolisilta henkilöiltä saamiemme kommenttien mukaan tämä päätavoite toteutui.

Kirjan taittaminen on jo aiheena mielenkiintoinen ja moniulotteinen. Kokemuksena se on arvokas ja opettavainen, sillä sitä varten on tutustuttava moniin alan näkemyksiin, lähteisiin ja jopa tieteellisiin tutkimuksiin, kuten lukemistilanteeseen vaikuttavia seikkoja arvioitaessa. On siis itsestään selvää, että tieto ja taito kehittyivät käsi kädessä tämän taittoprosessin aikana.

Vaikka aikataulu ei ollut lyhyin mahdollinen, useampien taittopohjien suunnittelu ja kokeilu olisi tuonut työlle niin haastetta kuin lisäkokemuksiakin. Kansisuunnittelussa olisi myös ollut varaa kokeiluille, sillä ennen lopullista versiota tarjolla oli vain kaksi vaihtoehtoa. Lisää haastetta projektille olisi saanut myös suuremmalla materiaaalimäärällä.

Opinnäytetyössäni olen mielestäni onnistunut luomaan jotain uutta graafisen alan näkökulmasta, sillä en ole törmännyt asiasisällöltään tai ulkoasultaan samankaltaisiin teoksiin. Olen mielestäni onnistunut luomaan erilaisen omaelämäkerran, jonka toivon antavan uusia lukuelämyksiä lukijoilleen ja kiinnostavan vielä ajankin kuluessa. Opinnäytetyöraportissani olen yrittänyt kuvailla tätä taittoprosessia havainnollisesti ja tarkasti, minkä toivon olevan hyödyksi muille vastaavanlaisia projekteja suunnitteleville tai tekeville opiskelijoille.

LÄHTEET

Foucault M. 1984. Foucault Reader. New York: Pantheon Books.

Inkinen, M. Taiteiden perusteet. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta. Saatavissa: <http://www.valt.helsinki.fi/staff/mainkine/2somm.pdf>. Luettu 21.12.2010.

Jauhiainen J. 2006. Digitaalinen kuvankäsittely. Oulun seudun ammattikorkeakoulun tekniikan yksikkö. Saatavissa: <http://www.oamk.fi/~jjauhai/opetus/DIP/kuvankasittely.pdf>. Luettu 16.1.2011.

Krause J. 2001. Layout Index. New York: North Light Books.

Kunelius, R. 1998. Viestinnän vallassa: Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOY.

Lehtonen, H. 1998. Lukemalla avara maailmaan. Jyväskylä: Atena.

Linnakylä, P., Malin, A., Blomqvist, I. & Sulkunen, S. 2000. Lukutaito työssä ja arjessa. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos. Saatavilla: <http://ktl.jyu.fi/arkisto/arkisto/tied1506a.htm>. Luettu 15.12.2010.

Loiri, P. & Juhola E. 1998. Huom! Visuaalisen viestinnän käsikirja. Jyväskylä: Karisto Oy.

Mykkänen, P. 1998. Yhteisölehti tekijän opas. Helsinki: Inforviestintä.

Olney J. 1980. Autobiography essays theoretical and critical. Princeton: Princeton University Press.

Penttilä, H. 1997. Tekstin ja kuvan yhdistäminen – taitto. Tampereen teknillinen yliopisto. Saatavissa: http://www.tut.fi/units/arc/aml/sisaltosivut/opetus/amp/amp_oppimat/105taitto.htm Luettu 17.6.2010.

Pesonen S. & Tarvainen J. 2003. Julkaisun tekeminen: Julkaisuntekijän peruskirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Puustinen, L. 2003. Kuvitteellisen kohderyhmän metsästys. Helsingin yliopiston viestinnän laitos. Saatavissa: media.utu.fi/emyl/LiinaPuustinen.rtf . Luettu 13.12.2010.

Ross M. & Collier S. 2010. The Complete Guide to Self-Publishing. 4. uudistettu painos. Newton Abbot: David & Charles.

Wetzer, H. 2000. Värivaaka. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

White, A.W. 2005 . Thinking in Type. New York: Allworth Press.

Wiio, O.A. 1978. Viestinnän perusteet. 2. uudistettu painos. Espoo: Weilin+Göös.

Wiio, O.A. 1994. Johdatus viestintään. Espoo: Weilin+Göös.